

SIDKÎ BABA DİVANI'NDA YER ALAN "DESTÂN-I HÜRRİYET-İ OSMANÎ" ADLI ŞİİR ÜZERİNE DÜŞÜNCELER*

Şener DEMİREL**

Geliş Tarihi: Kasım, 2016

Kabul Tarihi: Aralık, 2016

Öz

Asıl adı Zeynel Abidin olan Sıdkî Baba; 1865 yılında Malatyalı bir ailenin çocuğu olarak Mersin / Tarsus'un Yenice köyünde doğar. Çocuk denecek yaşta Tarsus'tan Kırşehir-Hacı Bektaş'a sonra da şeyhinin izniyle Merzifon'un Harız köyüne gider ve ömrünün sonuna kadar burada yaşar. Çocukluğunda medrese eğitimi de alan Sıdkî Baba'nın Arapça ve Farsça'yı iyi bildiği şiirlerinden anlaşılmaktadır. Gençlik yıllarında Cemaleddin Çelebi'nin kurduğu "Gönüllü Mücahidîn Alayı"nda yüzbaşı rütbesiyle Ruslar'a karşı savaşıyan Sıdkî Baba, dönüşte imece usulüyle cami, okul ve çeşme yapımında bölge halkına önderlik eder.

Alevi-Bektaşî geleneğinden gelen Sıdkî Baba'nın şiirlerinde Hz. Peygamber, Hz. Ali, Oniki İmam ve ehl-i beyt ile Alevi-Bektaşî geleneğinin önemli isimlerinden olan Hünkâr Hacı Bektaş-ı Veli, Hüseyin Gazi ve Şeyh Cemaleddin Efendi'ye duyulan sevgi ve saygı önemli bir yer tutmaktadır.

Bu yazıda üzerinde durulacak olan "Destân-ı Hürriyet-i Osmanî" adlı 105 dörtlükten meydana gelen şiir, Sıdkî Baba'nın sosyal ve toplumsal olaylara ne kadar duyarlı olduğunu, aynı zamanda iyi bir gözlem gücüne sahip olduğunu göstermesi açısından dikkate değer bir özelliğindedir. Yazıda önce sanatçının hayatı, sanatı ve eserleri üzerinde durulacak; sonra da çalışmaya esas teşkil eden şiirin biçim ve içerik açısından değerlendirilmesi yapılacaktır. İncelemeye esas alınan Destân-ı Hürriyet-i Osmanî adlı şiir, Baki Yaşa Altınok (2013) tarafından yayımlanan *Sıdkî Baba Divanı*'ndan alınmıştır.

Anahtar Sözcükler: Sıdkî Baba, Divan, Destân-ı Hürriyet-i Osmanî, şiir, hürriyet, eşitlik.

IDEAS ABOUT THE PEOM NAMED "DESTÂN-I HÜRRİYET-İ OSMANÎ" IN SIDKÎ BABA DIWAN

Abstract

Sıdkî Baba, real name of whom is Zeynel Abidin, was born in Yenice village of Mersin / Tarsus as a child of a family from Malatya in 1865. At a small age, went from Tarsus to Kırşehir-Hacı Bektaş and then with the permission of his sheikh, to Harız village of Merzifon and lived there until the end of his life. It is understood from his poems that, Sıdkî Baba, who received madrasah education in his childhood, has a good knowledge of Arabic and Persian languages. Sıdkî Baba who fought with a rank of captain against Russians in "Gönüllü Mücahidîn Alayı" (Volunteer Mujahidin

* Bu yazı, 13-15 Ekim 2016 tarihlerinde Mersin Büyükşehir Belediyesince düzenlenen "Aşık Yenice Sıdkî Baba ve Popülerlik Çerçevesinde Kültür-Sanat Sempozyumu"nda sunulmuş bildirinin gözden geçirilmiş ve genişletilmiş hâlidir.

** Prof. Dr.; Fırat Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Türkçe Eğitimi ABD, demirel63@hotmail.com.

Regiment) established by Cemaleddin Çelebi, led the community for construction of mosques, schools and fountains by collective work principle after returning back.

In poems of Sıdkî Baba who is originated from Alevi-Bektashi tradition, the love and respect to Prophet Mohammad, Prophet Ali, Twelvers, people of the house and Hünkâr Hacı Bektaş-ı Veli, Hüseyin Gazi and Şeyh Cemaleddin Efendi who were among the important figures of Alevi-Bektashi tradition, takes an important place.

In this text, the poem which will be emphasized is named “Destân-ı Hürriyet-i Osmanî” and consists of 105 verses. This poem is worthy of attention for demonstrating the sensitivity of Sıdkî Baba towards social and communal events and at the same time demonstrating his excellent observation skills. In the text, initially the life, art and pieces of art of the artist will be emphasized and then evaluation in terms of form and content of the poem which constitutes the basis for this study. The examined poem named Destân-ı Hürriyet-i Osmanî was taken from *Sıdkî Baba Diwan* published by Baki Yaşa Altınok (2013).

Keywords: Sıdkî Baba, Diwan, Destân-ı Hürriyet-i Osmanî, poem, independence, equality.

1. Giriş: Sıdkî Baba'nın Hayatı, Sanatı ve Eserleri

1.1. Hayatı

1863 yılında Tarsus'un Yenice köyünde doğan Sıdkî Baba'nın asıl adı Zeynel Abidin'dir (İvgin, 1976: 7; Altınok, 2013: 1). Ailesi Malatya'da Tohma Çayı kenarında Çerme adında bir köye yerleşen Dedekargın aşiretinin bir koluna bağlıdır (Altınok, 2013). XVIII. yüzyılın ortalarında Anadolu'da ortaya çıkan başıboşluk ve zorbalık kendisini bu bölgede de hissettirmiş ve Çerme'de yaşayan yöre halkı buradan ayrılarak Tarsus'un Yenice köyüne yerleşmiş, Zeynel Abidin de burada doğmuştur. Sıdkî Baba bir şiirinde Tarsuslu olduğunu şöyle dile getirmiştir:

Kendim Bektaşiyim, Tarsus'lu zâtım
 Mesrur oldu kalbim gitti firkatim
 Dedim: nerededir yahu dor' atım
 Dedi: on beş saat buraya billâh (Altınok, 2013)

Zeynel Abidin küçük yaşlarda saz çalar, deyiş söyler ve Pervane mahlasını kullanmaya başlar. Babası Mehmet'in vefatından sonra Pervane, Hacı Bektaş Dergâhına gitmek ister ve daha 12 yaşında iken bir iki başarısız teşebbüsten sonra 1876'da amacına ulaşır ve Hacı Bektaş Dergâhı'na girer (İvgin, 1976: 7; Altınok, 2013: 2)

Pervane, Hacı Bektaş-ı Veli dergâhında önce şeyh ve postnişin Feyzullah Efendi'ye daha sonra da oğlu Şeyh Cemaleddin Efendi'ye intisap etmiş; onların terbiyesi altında yetişmiştir. Pervane'nin her iki şeyhine de gösterdiği derin sevgi, saygı ve bağlılıktan dolayı şeyhi Cemaleddin Efendi ona Sıdkî adını vermiş, o da bu tarihten itibaren bütün şiirlerinde Sıdkî

mahlasını kullanmıştır. Şeyh Cemaleddin Efendi'nin kendisine verdiği Sıdkî mahlası üzerine söylediği dörtlük şöyledir:

Cemaleddin hünkâr dil-i şâdıma
İrşâd ile Sıdkî dedi adıma
Hasılı yetirdin her muradıma
Ya Rabbenâ şükür elhamdülillâh (Altınok, 1976: 11)

Şeyh Cemaleddin Efendi'nin takdirini kazanan Sıdkî, şeyhinin verdiği icazet ile bütün Anadolu'yu dolaşmış, tarikatın adap ve erkânını yaymaya çalışmıştır. Söz konusu gezilerin birinde Merzifon'un Harız köyünü beğenerek orada kalmak istemiş ve şeyhinin izniyle oraya yerleşmiş ve daha sonra yine şeyhinin izniyle Çorum'un Alaca İlçesi İmad Hüyüğü köyünden Mehmet Dede evladından Ali Ağa'nın kızı ve Aziz Ağa'nın kız kardeşi olan Hatice ile evlenmiş, 34 yıl yani 1894 yılından 1928 yılına kadar köylülerin yardımıyla yaptırdığı iki katlı bu evde yaşamıştır:

Âşık oldum kaşlarının yayına
Serim verdim ben Ali'nin soyuna
Sene bin üç yüz on Harız köyüne
Geldi de bir âşık Pervane gitti (Altınok, 2013: 11).

Sıdkî Baba, Anadolu'nun çeşitli bölgelerini gezmesinin bir sonucu olarak gittiği her bölgede Âşık Sıdkî, Sıdkî Efendi, Sıdkî Baba, Cemal Efendimin aşığı Sıdkî Baba gibi farklı adlarla anılmıştır.

Sıdkî Baba iki kez evlenmiştir. İlk evliliğinden sekiz, ikinci evliliğinden ise üç çocuğu olmuştur. Söz konusu çocuklardan üçü (ilk evliliği) kendisi hayattayken vefat etmiştir. Sıdkî Baba'nın oldukça sıkıntılı, yorucu ve bir o kadar da maceralı geçen hayatı 1928 yılında son bulmuş ve Harız köyü mezarlığına defnedilmiştir (İvgin, 1976: 9; Altınok, 2013: 19)

1.2. Sanatı

Şiirlerinden iyi bir eğitimden geçtiği, Arapça ve Farsçaya hâkim olduğu anlaşılan Sıdkî Baba sahip olduğu bu bilgisi sayesinde özellikle Çorum, Sivas, Turhal, Amasya ve Erzincan gibi yörelerde çok tanınan ve sevilen bir şahsiyet olmuştur. Bu özelliklerinden ve tarikatındaki hizmetlerinden dolayı Sıdkî Baba, “Babalık” sıfatını almış bu bağlamda daha önce de belirtildiği üzere Sıdkî Efendi, Tarsus'lu Sıdkî, Adana'lı Sıdkî, Âşık Sıdkî, Sıdkî Baba, Sıdkî Efendi, Cemal Efendinin aşığı Sıdkî Baba ve Tarsuslu Sıdkî ” gibi adlarla şöhret sahibi olmuştur.

Sıdkî Baba'nın şiirlerinde çok belirgin bir biçimde Alevi-Bektaşî edebiyatının izleri göze çarpar. Bu bağlamda şairin şiirlerinde “Hz. Peygamber başta olmak üzere ehl-i beyte, Hz. Ali'ye, Hacı Bektaş-ı Veli'ye ve şeyhi Cemaleddin Efendi'ye duyduğu derin saygı ve sevginin birbirinden güzel örneklerini görmek mümkündür.

Aşağıda şeyhinin ölümü üzerine söylediği şiirden ilk ve son dörtlükler alınmıştır:

Medine şehrine düştü bir figân
Seyyid Cemaleddin Sultan göçünce
Ağladı Beytullâh sarsıldı cihân
Seyyid Cemaleddin Sultan göçünce.

Sıdkîya çeşmimin yaşı çağladı
Nâr-i hicran sinemizi dağladı
Hacı Bektaş, Balım Sultan ağladı
Seyyid Cemaleddin Sultan göçünce (Altınok, 2013)

Sıdkî Baba'nın sade Türkçe ile yazdığı şiirlerinde dile hâkim olduğu, bununla birlikte Arapça ve Farsça kelimeleri de oldukça başarılı bir biçimde yerinde kullandığı dikkat çeker. Hece ölçüsünün çeşitli duraklarıyla yazdığı şiirlerinde kafiye ve redifi çok yerinde ve başarılı bir biçimde kullanmış olması da onun sanatçı kişiliğinin önemli özelliklerinden biri olarak dile getirilebilir.

Sıdkî Baba'nın hem halk şiiri hem de divan şiiri nazım şekillerinde söylemiş olduğu çok sayıda şiiri bulunmaktadır. Söz konusu şiirlerin büyük bir çoğunluğu Muhsin Gül'ün çalışmasında yer almaktadır. Sıdkî Baba'nın bu şiirleri dışında 1393 beyitten meydana gelmiş olan *Nasihat-nâme-i Sıdkî* adlı bir eseri daha bulunmaktadır (Gül, 1984: 19).

Sıdkî Baba'nın şiirlerinde etkisinde kaldığı şahsiyetlerin başında hiç kuşkusuz Hacı Bektaş-ı Veli gelmektedir. Özellikle Hacı Bektaş-ı Veli'nin dünya görüşü, insanlara bakış açısı ve İslamiyet'i yorumlama biçimi “dört kapı kırk makam” bağlamında daha çok öne çıkmaktadır. Şiirlerinin birçoğunda kullandığı Hünkâr Hacı Bektaş Veli, Hacı Bektaş kutb-i âlem piri, Hacı Bektaş kutb-i devran gibi seslenmeler yanında divanda yer alan,

Hünkâr Hacı Bektaş Veli dost deyi,
Hey erenler Hacı Bektaş Veli'nin,

ve

Hacı Bektaş Veli Sultan
Muhammeddir gani Sultan

gibi nakaratlı şiirler, Hacı Bektaş-ı Veli'ye olan sevgi, saygı ve bağlılığının en somut göstergeleridir.

Aşağıda incelemeye konu olan destanda da görüleceği üzere Sıdkî Baba aynı zamanda çevresinde olup bitenleri, sosyal ve siyasi hayatı çok yakından takip edip gözlemleyen ve bu gözlemlerini de sade ve anlaşılır bir dil ve üslup ile ortaya koyan bir şahsiyettir.

1.3. Eserleri

1.3.1. Sıdkî Baba Divanı

Divan, Sıdkî Baba'nın en önemli eseridir. Eserde beş yüzden fazla şiir bulunmaktadır. Coğunluğunu hece ölçüsüyle kaleme alınmış dörtlüklerin oluşturduğu eserin başta müellif hatlı olmak üzere birkaç nüshası bulunmaktadır. Eser üzerinde İvgin, (1976); Gül, (1984) ve Altınok, (2013) tarafından çalışmalar yapılmıştır.

1.3.2. Nasihat-nâme

Yukarıda da belirtildiği üzere Sıdkî Baba'nın divanı dışında yer alan eserlerinden biri de *Nasihat-nâme*'dir. Eser didaktik içeriklidir. 1310 / 1894 yılında kaleme alınan ve 1393 beyitten oluşan eser, aruzun fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün kalıbıyla ve mesnevi nazım biçimiyle yazılmıştır (Aydoğan, 2011). Eserin giriş bölümünde Sıdkî Baba Nasihat-nâme'yi yazdığını şu dizelerle dile getirir:

Bir hediye yazayım yoldaşlara
Yadigâr olsun gelen kardaşlara
Bin üç yüz on işbu tarih-i zaman
Hem mübarek dürür Abdülhamid Han

1.3.3. Destân-ı Hürriyet-i Osmanî

Sıdkî Baba'nın 1908 II. Meşrutiyet'in ilanı dolayısıyla yazdığı destan, 11x17 cm boyutunda 12 sayfadan oluşan birinci hamur kâğıda kırma rika ile yazılmıştır. Eser 105 dörtlükten oluşmaktadır. Şiir aynı zamanda Altınok (2013) tarafından yayımlanan Divanının içinde de yer almaktadır.

1.3.4. Şeyh Cemaleddin Efendi'nin Ölümüne Yazılan Mersiye Türündeki Şiirlerin Bulunduğu Defter

Sıdkî Baba Şeyhi Cemaleddin Efendi'ye derin saygı ve bağlılığı dolayısıyla onun ölümünden sonra, matemîye, mersiye ve koşmalar yazmış ve söz konusu mersiyeleri ayrı bir deftere kaydetmiştir. 48 sayfadan meydana gelen eserde mersiye dışında şiirler de bulunmaktadır.

2. Destân-ı Hürriyet-i Osmanî Adlı Şiirinin İncelenmesi

2.1.Eserin Biçimsel Açıdan İncelenmesi

2.1.1.Nazım birimi:

“Destân-ı Hürriyet-i Osmanî” adlı şiirin nazım birimi dördlüktür. Şiir 105 dördlükten meydana gelmiştir.

2.1.2. Nazım biçimi:

Oldukça uzun sayılabilecek olan bu şiir, koşma tarzında kafiyelenmiş bir destandır. Şiirin kafiye şeması abab cccb dddb eebb. biçimindedir.

2.1.3. Nazım ölçüsü:

Şiir, koşma nazım biçiminin hece sayısı olan 11’li hece ölçüsü ile ve 6+5 durakları ile söylenmiştir.

2.1.4. Kafiye ve redif kullanımı

Sıdkî Baba, bu uzun şiirinde kullandığı kafiyeli kelimelerin büyük çoğunluğunu Arapça ve Farsça kelimelerden seçmiştir. Birinci dördlüğün ikinci ve dördüncü mısralarında başta olmak üzere diğer dördlüklerin de son mısralarındaki kafiyeli kelimeler incelendiği zaman 106 kafiyeli kelimenin sadece 10’u Türkçe (Hani, soğanı, yorganı, sabanı, kazanı, yanı, kanı, yamanı, yalanı, arslanı), diğerleri ise ya Arapça ya da Farsça kökenli olduğu tespit edilmiştir. Benzer durum her bir dördlüğü meydana getiren ilk üç mısradaki da görülmektedir. Aşağıya örnek olması açısından ilk dört dördlük alınmıştır:

Adâlet tahtına ik’âd eyledi
 Şehinşah-ı âlem keremler **kânı**
 Dünyayı adl ile âbâd eyledi
 Hak binler yaşatsın ol Hamid **Han**’ı.

Erişti ıyd-i sulh kurtulduk yastan
 Hiç mahzun kalmadı ecnâs-ı nâstan
 Afitâb-i ma’ni burc-ı esâstan
 Doğuben parlattı kevn ü **mekânı**.

Hidâyet eyledi Hazret-i Yezdân
 İzhâr oldu adâlet-i âl- Osmân
 Kanun-i Esâs’ı buyurdu ilân
 Dest-i mübarekle yazdı **fermânı**.

Neşretti fermânı Hudâya minnet
 Hürriyet, müsâvât vatana hizmet
 Min ba'di şen olsun hep mülk ü millet
 Kavm-i istibdâdın geçti **zamânı**. (1-4)

Yukarıdaki örneklerde ve destanı meydana getiren diğer dörtlüklerde görüldüğü gibi Sıdkî Baba Halk şiirinin tipik özelliklerinden olan yarım ve tam kafiye yanında zengin kafiye, cinas ve redifleri de başarılı bir biçimde kullanmıştır.

2.1.5. Dil ve Üslup

Sıdkî Baba'nın almış olduğu eğitim, ilişkide bulunduğu insanlar ve yaşadığı kültür coğrafyası dikkate alındığı zaman bu şiirinde sade bir Türkçeyi kullanması beklenirdi. Ancak şiir baştan sona kadar dikkatli bir biçimde incelendiği zaman Arapça ve Farsça kelimelerin sayısının tıpkı kafiyeli kelimelerde olduğu gibi Türkçe kelimelerden fazla olduğu görülecektir. Örnek olması açısından destanın ilk dört dörtlüğünde yer alan kelimelerin kökenlerine baktığımız zaman şöyle bir tablo ile karşılaşırız:

Tablo.1 İlk dört dörtlükteki kelimelerin kökenleri

Dörtlük no / Köken	Türkçe	Arapça	Farsça	Toplam
1	4	9	4	17
2	6	9	3	18
3	4	12	1	17
4	3	14	1	18
Toplam	17	44	9	70

Yukarıdaki tabloda da net bir biçimde görüldüğü üzere örnek olarak incelenen dörtlüklerdeki toplam kelime sayısı 70'tir ve söz konusu kelimelerin büyük bir çoğunluğu 44 kelime ile Arapça kökenlidir. Bu sayıya Farsça 9 kelime de eklendiği zaman 70 kelimenin 53'ünü Türkçe olmayan kelimelerin oluşturduğu göze çarpar. Bu arada Türkçe kelimelerin bir kısmının Arapça ya da Farsça kelimelerle birlikte kullanılan "etmek, eylemek, buyurmak, olmak, kalmak, kılmak gibi" yardımcı fiillerden oluştuğu da dikkate alınacak olursa şiirde çok belirgin bir Arapça-Farsça kökenli kelime varlığı dikkat çeker.

2.2. Şiirin İçerik Açısından İncelenmesi

105 dörtlükten meydana gelen şiirin konusu 1908 II. Meşrutiyet'in ilanı sonucunda sanatçının hissettiği duygular ile II. Meşrutiyet öncesi ve sonrası durum hakkındaki görüş ve düşünceleri yer almaktadır. Bu açıdan değerlendirildiği zaman şiir çok genel bir bakış açısıyla birbirinden farklı duygu ve düşüncelerden meydana gelmiştir denilebilir. Bu arada şiirle ilgili belirtilmesi gereken bir konu da şudur: Sıdkî Baba bir yandan Meşrutiyet'in ilanını büyük bir sevinç ve mutlulukla karşılar ve bunu sağlayan Sultan Abdulhamid'e övgüler dizerken, bir

yandan da Meşrutiyet öncesi dönemden, bu dönemde gerçekleşen olaylardan, insanlar üzerinde büyük bir baskı unsuru olan istibdadı çeşitli benzetmelerle eleştirmektedir. Sanatçının çok belirgin bir biçimde kendisini gösteren bu ikilem / çelişkiyi çok sayıda dörtlükte işlemiş olması üzerinde durulması gereken önemli bir konu olsa gerek.

Şiirin içerik incelemesine geçmeden önce kısa bir biçimde de olsa Sıdkî Baba'nın bu şiiri yazmasına neden olan II. Meşrutiyet öncesi durumdan bahsetmek gerekir.

23 Temmuz 1908'de ilan edilen II. Meşrutiyet diğer adıyla Kanûn-i Esâsî, XX. başlarında meydana gelmiş olan ve askerî, siyasi ve toplumsal sonuçları bugün bile tartışılan en önemli gelişmelerden biridir. 1876'da I. Meşrutiyeti ilan ettikten sonra hem Meclis-i Mebusanda hem de ülkenin farklı bölgelerinde meydana gelen olaylardan dolayı Kanûn-i Esâsî'yi askıya alan II. Abdülhamid, 36 sene ülkeyi ciddi bir baskı ile yönettikten sonra başını gençlerin çektiği olaylar karşısında daha fazla direnç gösteremez ve II. Meşrutiyet'i ilan etmek zorunda kalır.

II. Meşrutiyet'e giden süreçte ülkede çok ciddi anlamda bir başıboşluk, keyfilik ve hukuksuzluk baş gösterir. Özellikle geçimini zorlukla devam ettiren geniş halk kesimleri üzerindeki vergi yükü ve baskı, devlet memurlarının keyfi tutum ve davranışları; II. Meşrutiyet'in büyük bir coşkuyla ve sevinçle karşılanmasına neden olur. Vergilerden, zulümlerden, sürgünlerden ve haksız hukuksuz hapis cezalarından bunalan halk, içeriğini tam olarak kavrayamamış olsa bile yine de II. Meşrutiyet'ten mucize kabilinden beklentiler içine girer.

Bu kısa tespit ve değerlendirmeler Sıdkî Baba'nın şiirinin hangi koşulların ürünü olduğu hakkında az da olsa bizlere bir bilgi vermektedir. Çünkü şiir hem adında hem de içeriğinde yer alan kelimelerin anlam dünyaları ile birtakım çağrışımlara kapı aralamaktadır. Bu çerçevede şiir ile ilgili değerlendirmelere geçildiği zaman, şiirin yukarıda bahsedilenler bağlamında kendi içinde on bölümden meydana geldiği, şairin söz konusu bölümleri ve bu bölümlerde anlattıklarını dikkat çekici bir kompozisyonla şiire yerleştirdiğini söylemek mümkündür. Şiiri meydana getiren bölümler ve bu bölümlerde anlatılanlar şu şekilde tasnif edilmiştir:

2.2.1. Bölüm: 1-10. Dörtlükler

Şiirin hemen başlarında dikkat çeken husus, şairin II. Meşrutiyet'in ilanından duyduğu büyük sevinç ve mutluluk dolu ifadelerin yer aldığı duygu ve düşüncelerinin ön plana çıkmış olmasıdır. Bu bağlamda ilk dörtlükte önce Divan şairlerini çağrıştıran bir dil ve üslup ile Sultan Abdülhamid Han övgüsü dikkat çeker:

“Âlemin padişahı ve ihsan kaynağı adalet tahtına oturdu, adaleti ile dünyayı bayındır hâle getirdi, bu nedenle Allah Hamid hanı uzun yıllar yaşatsın.” diyen şair,

Adâlet tahtına ik’âd eyledi
 Şehinşâh-ı âlem keremler kânı
 Dünyayı adl ile âbâd eyledi
 Hak binler yaşatsın ol Hamid Han’ı.(1)

İkinci dörtlükte oldukça ağır sayılabilecek bir dil ile herkesin yastan kurtulduğunu ve barış bayramına kavuştuğunu, hüznü hiçbir insanın kalmadığını, mana güneşi esas burcundan doğunca (Kanûn-i Esâsî ilan edilince) bütün dünyayı aydınlattığını belirten şair; üçüncü ve dördüncü dörtlüklerde Allah’ın yardımıyla Osmanoğulları’nın adaletinin ortaya çıktığını ve (Sultan Abdulhamid Han’ın adı anılmadan) Han’ın mübarek eliyle yazdığı ferman ile Kanûn-ı Esasî’yi ilan ettiğini, böylece hürriyet ve müsavat / eşitlik sayesinde vatana büyük bir hizmetin yapıldığını ve artık baskı döneminin sona erdiğini belirtir:

Hidâyet eyledi Hazret-i Yezdân
 İzhar oldu adâlet-i âl- Osmân
 Kânûn-i Esâs’ı buyurdu ilân
 Dest-i mübarekle yazdı fermânı.
 Neşretti fermânı Hudâya minnet
 Hürriyet, müsâvât vatana hizmet
 Min ba’di şen olsun hep mülk ü millet
 Kavm-i istibdâdın geçti zamânı.(3-4)

2.2.2. Bölüm: 11-18. Dörtlükler

Bu dörtlüklerde Kânûn-i Esâsî’nin ilanından duyulan şükran duygularına tercüman olması açısından kurbanlar kesilmesi, meclisin iyi niyetli kişilerce dolduğu, şeriat kanunlarının uygulamaya konulduğu, bunu sağlayan Hamid Han’ın cihanın beylerbeyi olduğu vurgulandıktan sonra batılın zail, Hakk’ın ise muzaffer olduğu, ortalığı karıştıran kişilerin düzenlerinin bozulduğu, Kanûn-i Esâsî’nin ilan edilmesiyle istibdâd döneminin son bulduğu, bundan dolayı bütün insanları kutladığı anlatılır.

Söz konusu dörtlüklerde Kanûn-i Esâsî’nin ilân edilmesi sonucunda insanların içinde bulunduğu psikolojiyi anlatmaya çalışan Sıdkî Baba, artık hiçbir korkularının kalmadığını, canı gönülden vatana hizmet edeceklerini, baskı rejimini uygulayanların artık ortadan kaybolduğunu dile getirdikten sonra “yaşasın” nidaları ile payitaht, devlet, hürriyet, eşitlik, ümmet, devlet ve millet yaşasın der.

Yaşasın payitaht, devlet yaşasın
 Hürriyet, müsavat, ümmet yaşasın
 Mülk ile hazine millet yaşasın
 Katl' ettiler yedi başlı evrânı.(18)

2.2.3. Bölüm: 19-54. Dörtlükler

Oldukça uzun sayılabilecek bu bölümün ilk dörtlüklerinde (22-24).

Payitahta girmiş idi sâmiri
 Var idi çok avâne-i fâciri
 Asâ ile Musâ çaldı sâhiri
 Kurtardı şerrinden cümle cihânı.(22)

Halilullah kırdı Lât,i Menât'ı
 Eyyâm-ı bâtılın olmaz sebâtı
 Musâ nebi buldu deşt-i necâtı
 Deryâ yuttu Firavn ile Hâmân'ı.(24)

diyerek, Hz. Musa'nın asası ile sihir yapanları ve Firavun'u ve sihirbazlarını mağlup etmesi; Hz. İbrahim'in de Lât, Manât ve Uzza adlarındaki büyük putları kırarak Hamân'ı yenmesi gibi birtakım dinî unsurlara atıfta bulunan Sıdkî Baba, daha sonraki dörtlüklerde ise Kanûn-i Esasî'den önceki baskı / istibdat döneminde geniş halk kesimleri üzerindeki zulmü çeşitli örneklerle anlatır. Örneğin 54. dörtlükte

Ayaklar altına konmuştu sabun
 Korkarak yürüdü ahali zebûn
 Girince meydana Esâs-i Kanûn
 Kavm-i istibdâdın kaydı tâbânı. (54)

biçimindeki sözleriyle Kanûn-i Esâsî'nin ilan edilmesinden sonra istibdat taraftarlarının ellerindeki bütün imkânların ortadan kaybolduğunu belirtir.

Gerçekte bu bölümün şiirin en önemli bölümünü oluşturduğunu söylemek mümkündür. Çünkü sanatçı bu bölümde istibdat yüzünden halkın çektiği sıkıntılara çok somut örneklerle açıklık getirmiştir. Bu bağlamda söz konusu dörtlüklerde dile getirilenler şöyle özetlenebilir:

Dünyanın her neresinde istibdat olmuşsa orada zulüm olmuş, binlerce Şeddat cihanı kaplamıştır (25); bu hainler / istibdat taraftarları milletin malını kaç milyon liraya sattıkları belli değildir (26); bu öyle bir dönemdir ki bir tarafta zindan bir tarafta deniz bulunmaktadır. Hiçbir kurtuluşun olmadığı bu düzende tek kurtuluş ölümdür (28); bu hainler öyle zalimdirler ki

Nemrud bile bunlarınki kadar hakaret etmemiştir (29); herkes korkusundan gerçeği söylemekten çekinir olmuş, doğru söyleyenleri ise boynuna kement vurarak süründürmüşlerdir (30); insanların çoğu baskıcıların elinden bezmiş, kadınlar sürekli ağlamakta, erkekleri ise ya Trablus'a ya da Arabistan'a gitmiştir (31); toplum içinde iyi niyetli insanlar çoktu, ancak zalimler bunların her birine çeşitli kulplar takarak onları yerlerinden yurtlarından etmişler, daha sonra da mallarını mülklerini yağmalamışlardır (33); bu zalimler insanların elinde inek, deve, katır kısarak ne varsa vergi diye aldılar, dağda ormanda ne kadar ağaç varsa hepsini kesip dağlar ve ormanları mahvettiler (35); bu zalimler insanlara o kadar kötülük yaptılar ki ecnebler bile bizim durumumuz görüp ah vah etmeye başladılar (36); zalimlerin zulmü sonucunda insanlar o kadar fakirleştiler ki evlerinde ne bir ekmek ne de bir parça tuzları vardı (38); insanların bu durumuna memurlar da acıdı, dahası bir tek hayvanı dahi yazmak için memurlar dağlara düştü (40); insanlar arasındaki yokluk ve yoksulluk öyle bir noktaya geldi ki eldeki bir iki tavuğa bile göz diktiler, kuru pancara tamah ettiler (43-44); memurlar her bir öküz için onar kuruş yazınca rençper ağalar buna isyan etti, köylü çok perişan bir duruma düştü; çünkü her işi öküz görmekteydi (45-47); insanlar öyle bir hâle geldiler ki Mehdi'nin bir an önce gelmesi için dua etmeye başladılar (50); köylü istibdat elinden çok kötü bir duruma düştü, öyle ki hırsızlar çoğalınca karpuz kavun bile ekilmez oldu (53).

Çok yalvardık kabul olmadı sözler
Böyle zulümleri görmesin gözler
Onar kuruş yazılınca öküzler
Rençber ağalar diktiler sabanı.(45)

İstibdâd elinden olmuştuk zebûn
Hırsız çok ekilmez karpuzla kavun
Ahâli ümmidir bilmezler kanûn
Şaşar kalır düşünceğiz harmânı.(53)

Mehdi'nin gelmesin diler var diler
Seyredip cihanı eler var eler
Neler var, neler var, neler var neler
Bir kere gezmeli bu Türkistânı.(50)

Ayaklar altına konmuştu sabun
Korkarak yürürdü ahâli zebûn
Girince meydana Esâs-i Kanûn
Kavm-i istibdâdın kaydı tâbânı.(54)

2.2.4. Bölüm: 55-57. Dörtlükler

Bu dörtlüklerde Kanûn-i Esâsî ilanı sonrasında her yerde adaletin kendisini gösterdiği, bu adalet sayesinde zalimlerin ortadan kaybolduğu anlatılır.

Allah dostları, velilerin himmetiyle devlete ve millete bir gayret geldi ve adalet, eşitlik ve vatana hizmet içeren Kanûn-i Esâsî ilan edildi (55); her yer cennete benzeyen Bağdat gibi oldu, bütün cihana barış ve huzur hâkim oldu ve dünyanın her bir tarafı adaletle doldu (56).

Bâtın erlerinden erişti himmet
 Devlete millete düştü bir gayret
 Adalet müsâvât vatana hizmet
 Ferman-i zî-şânın budur ilânı.
 Oldu vilâyetler hep dârü's-selâm
 Sulh ü salâh doldu cihan şâd ü kâm
 A'sâr-i istibdâd oldu iktitâm
 Adâletle doldu dehrin her yanı. (55-56)

2.2.5. Bölüm: 58-61. Dörtlükler

İstibdat taraftarlarının rüşvet, irtikâp gibi çeşitli baskı ve zulüm yollarıyla halkı ne kadar zor duruma düşürdükleri çeşitli örneklerle anlatılmıştır. Bu istibdat döneminde çok sayıda hürriyetperver ya öldürüldü ya da zindanların derinliklerinde yitip gitti. Bu dönemde bidat, rüşvet, iltimas ve işret öyle çoğaldı ki çok sayıda devlet haini çok sayıda evi harap bir duruma düşürmüşlerdi (59-61).

Dolmuştu cihâna hezârân bid'ât
 İrtikâb iltimâs rüşvet ü işret
 Bir alay harâmi hâin-i devlet
 Harâb etmişlerdi çok hânümânı.(60)

2.2.6. Bölüm: 62-72. Dörtlükler

Bu dörtlüklerde çeşitli dinî unsurlara atıfta bulunan Sıdkî Baba, örneğin 62. dörtlükte “Yüce Allah fermanımı yazsa, Hz. Peygamber izin ve icazet verse, evliyalar da himmet buyursalar da Meclis-i Mebusanı ziyaret etsem.” biçiminde bir dilek-şart isteğini dile getirir ve sözlerini “Allah bana seksen bin atlı ve bütün askerleri versin, ben de hürriyet sancağını çekerek bu zalimlerin üstüne yürütsem. O zaman adalet her yerde kaim olur, minarelerden güzel sedalar gelir ve o zalimlerin kanlarını akar (62-64).

65-72. dörtlükler arasında dinî unsurlara atıfta bulunan Sıdkî Baba, önce dört kitabın adlarını zikrederek bu kitapların Hak'tan doğru yolu göstermek için geldiğini, beş vakit namaz kılmanın farz olduğunu ve emr-i bi'l ma'rûf ve nehy-i anil münkere uymak gerektiğini, bizim için doğru yolun Hz. Muhammed'in şeriatı olduğunu, Kur'an-ı Kerim'i okumanın gerektiğini belirtir.

2.2.7. Bölüm: 73-80. Dörtlükler

İnsanlara çeşitli nasihatlerde bulunan şair özet olarak, halkın aç ve muhtaç olanlarını gözetip kollamanın önemini, sürekli olarak edepli olmayı, fakirlere yakınlık göstermeyi, dünya malına rağbet etmemeyi, namahreme bakmamayı, alçak gönüllü olmayı ve hiçbir zaman doğrudan ayrılmamayı öğütler, belirtir.

Bulmak ister isen dert ilâcını
Gözle halkın acını muhtâcını
Vuragör başına edep tâcını
Lâ-tehaf âlemde eyle seyrânı.(73)

Otur fakirlerle eyle ünsiyet
Arta şöhrün, muaf ola seyyiet
Dünya mekkâredir etme muhabbet
Sakın yağmalatma din ü imânı.(74)

Bakma nâ-mahreme, sakın gözünü
Siyah etme töhmet ile yüzünü
Cümleden alçak tut kendi özünü
Ehl-i tevazzu ol terk et tuğyânı.(77)

Hile ile dolandıran işini
Duymadın mı ele verdin peşini
Uğratma başına gıll u gışını
Ayrılma doğrudan gözle Rahmânı.(79)

2.2.8. Bölüm: 81-85. Dörtlükler

Bu dörtlüklerde önce akli kullanma iradesine sahip iken işlediğin suç ve günahlar için tövbe ve istiğfarda bulunmanın gerektiğini anlatan şair daha sonra başta padişah olmak üzere Âl-i Osman'a duyulan sevgi ve saygı üzerinde durur. Bu bağlamda, Sultan'a itaatin farz olduğunu, insanların adalet içinde hareket etmelerinin gerektiğini belirten şair, sultan gibi

Meclis-i Mebusana ve memurlara da itaat etmek gerektiğini; çünkü onların sultanı temsil ettiğini dile getirir:

Zıllullâh-i âlem adâlet-perver
Hürriyet müsâvât mülkünde server
Adl ile eylesin Mevlâ muammer
Haşra dek evlâd-ü âl-i Osmânı.

Buyruluptur zıll-i sultân zıllullâh
Sultâna itâat farzdır eyvallâh
Menba-i mürüvvet hasbeten lillâh
Adâlette geçti Nûş-i Revânı.

Dahi memurlara eyle itâat
Ol itaat sultanadır nihâyet
Gerektir memura adl ü adâlet
Âzürde etmiye hiçbir insânı.

Asâkire zâbitâna itaat
Vükelâya, vezirâna itâat
Meclis-i meb'usâna itaat
Edenlerin vardır nûr-i iz'ânı.(81-84)

2.2.9. Bölüm: 86-100. Dörtlükler

Bu dörtlüklerde Hacı Bektaş'a ve onun yolundan gidenlere sevgi ve saygı göstermenin gerektiği üzerinde duran Sıdkî Baba, Hacı Bektaş'ın ve onun yolundan giden pirlerin peygamber varisi olduğunu, onların öğütlerine kulak vermek gerektiğini ifade eder (86-89):

Hacı Bektaş nesl-i Ahmed âşikâr
Nâm-ı Hünkârını verdi yâdigâr
Kılıncın kuşandı oldu pâyidâr
Konuldu başına tâc-ı sultânı.

Vâris-i Peygamber himmet pîridir
Şehinşâh-i âlem halkın mîridir
Doksan bin evliyâ destigîridir
Anın içün zafer bulmaz düşmânı.

Gûşuna mengûş et dinle bu pendî
 Gücenme sözüme cânım efendi
 Kiminin boynunda bâhil kemendi
 Göstermez kimseye bir kuru nânı.

Kesb edüp ye yedir ey merd-i âkil
 Mezmûm ve menfûrdur, olma gel bâhil
 Bâhiller cennete olamaz dâhil
 Sâhi olan açar bâb-ı cinânı. (86-89)

Daha sonraki dörtlüklerde (90-92) önce, her ne durumda olunursa olunsun kişinin bir hanedanının olması gerektiğini ve cimriliğin, harisliğin kötü bir şey olduğunu, böylesi kişilerin garip ve kimsesiz kişilere yardım etmediğini dile getiren şair, sonraki dörtlüklerde ise misafirperverlerin hürriyetperverlerden daha üstün olduğunu, hürriyetperverlerin sonunun kötü bittiğini ve bir miktar para uğruna hayatlarını heba ettiklerini belirtir. Sıdkî Baba 93. dörtlükte millet olarak Hz. İbrahim'e, ümmet olarak da iki cihan serveri Hz. Peygamber'e ümmet olduğunu dile getirir:

Hânedânlık gerek merd oğlu merde
 Gerek şehri, gerek köylü her yerde
 Gerek ikamette seyr ü seferde
 Gerektir âdemin çeşm-i im'ânı.

Bâhiller haristir çok ehl-i servet
 Haris olan mahrum olur âkıbet
 Garibe miskine etmez mürüvvet
 Kitler kapısını koymaz mihmânı.

Hürriyet-perverden misafir-perver
 Evlâ değil midir evlâ ey peder
 Hep bed-nâm oldular duyduk ne kadar
 Bir akça yoluna koyanlar cânı.

Halilullah milletiyiz milleti
 İki cihan serverinin ümmeti
 Şer'i mübîn dîn-i Ahmed gayreti
 İşte hablü'l-metin, muhkem tufânı.(90-93)

2.2.10. Bölüm: 101-105. Dörtlükler

Şiirin son bölümünü oluşturan 101-105 arasındaki dörtlüklerin her biri, içerdiği bilgiler açısından önem taşımaktadır. Örneğin 101 dörtlükte çok gezdiğini, derdine derman olacak iyi bir doktor bulmadığını, sonunda Merzifon şehrine geldiğini ve Harız köyüne yerleştiğini;

Çok güzâr eyledim cihânda garîb
 Arayıp bulmadım bir hâzık tabîb
 Merzifon şehrine atıldı nasîb
 Harız karyesinde tuttum mekâmı.(101)

102. dörtlükte bu şiiri yazmama nedenini dile getiren şair Kanun-i Esasî ilan edilince şükran nişanesi olarak bu destanı yazdığını belirtir:

Eyledik hâzerân zenb ile kusûr
 Mevlâ isyânımız eylesin mağfûr
 Ol Esâs-i Kânûn olunca menşûr
 Şükrâne söyledim işbu destânı.(102)

103. dörtlükte bu şiiri kaleme aldığı tarihi (H.1326/M.1908) belirtir:

Bin üçyüz yigirmi altıdır târih
 Yazar bu destânı ehl-i tevârih
 Kadı, müftü, molla, ruhban, meşâyih
 Dileriz cümlemiz afv ü gufrânı (103)

104. dörtlükte Hz. Muhammed'in adını zikrederek O'na Fatiha okumanın ve yine O'na selât u selam okumanın gerektiğini vurgular:

Muhammed Mustafa halkın imâmı
 Cemi-i mürselin hatm-ı tamâmı
 Fatiha kıl ver salâvât selâmı
 Yâd u tezkâr eyle peygamberânı.(104)

105. ve son dörtlükte ise Hacı Bektaş-ı Veli ve Hz. Ali'nin adlarını anarak onlara duyduğu sevgi ve saygı duygularını dile getirir:

Sıdkî'yâ pirimiz ol nur-ı celî
 Kutbu'l-aktab Hacı Bektâş-i Velî
 Sahibi Zülfikâr Hazreti Ali
 Çok şükür erişti Hakkın arslanı.(105)

Sonuç

1863-1928 yılları arasında yaşamış olan Sıdkî Baba, özellikle Çorum, Sivas, Tarsus / Yenice, Tokat / Turhal, Amasya ve Erzincan bölgelerinde iyi tanınan bir Alevi-Bektaşî şairdir. Hatta dedelerinin ilk olarak Malatya'daki Tohma Çayı civarındaki Çerme Köyü'ne yerleşmiş olmalarından dolayı, Malatyalı olduğu da dile getirilmektedir. Oldukça sıkıntılı bir hayat yaşayan Sıdkî Baba, küçük yaşta Hacı Bektaş-ı Veli dergâhına giderek orada şeyhi Cemaleddin Efendi'ye intisap etmiş ve onun için şiirler söylemiştir.

Biçim ve içerik açısından incelemeye çalıştığımız Destân-ı Hürriyet-i Osmânî adlı şiiri sosyal içerikli bir şiirdir. Kanûn-i Esâsî / II. Meşrutiyet'in ilanının şair üzerindeki etkisi, şair tarafından farklı açılardan dile getirilmiştir. Bu bağlamda, ilk dörtlüklerde karşımıza çıkan padişah övgüsü, Kanûn-i Esâsî'nin ilanı ve bu ilandan duyulan sevinç ve mutluluk, daha sonraki dörtlüklerde yerini Kanûn-i Esâsî'nin ilanı öncesinde halkın maruz kaldığı istibdat / baskının dile getirildiği çeşitli örneklerle bırakır. Kanûn-i Esâsî'nin ilanına çok büyük anlamlar yükleyen ve bu çerçevede olumlu beklentiler içine giren Sıdkî Baba, 105 dörtlükten meydana gelen bu şiirinde bir yandan halkın sorunlarına bir aydın sanatçı duyarlılığıyla yaklaşmış, bunları dile getirmede önemli bir görevi yerine getirirken bir yandan da şairlik kabiliyetini de gözler önüne sermeyi başarmıştır. Dile, Türkçeye olan hâkimiyeti, hece veznini kullanmada gösterdiği titizlik; şairin sanatçı kişiliğinin çok belirgin özellikleri olarak göze çarpar.

Kaynaklar

- ALTINOK, B. Yaşa (2013). *Sıdkî Baba Divanı*, Sistem Ofset Yayıncılık.
- ÂŞIK İHSANÎ (1974). *Ozan Dolu Anadolu* (2. Baskı), May Yayınları.
- AYDOĞAN, T. (2011). "Bektaşî Şairi Âşık Sıdkî Baba'nın Nasihatnamesi" *CBÜ Sosyal Bilimler Dergisi* Yıl: 2011 Cilt: 9, Sayı: 2
- BAŞGÖZ, İ. (1955). *İzahlı Türk Halk Edebiyatı Antolojisi*, Ararat Yayınevi.
- DANIŞMEND, İ. Hami (1974). *31 Mart Vakası*, İstanbul: İstanbul kitapevi.
- GÜL, M. (1984); *Şeyh Cemaleddin Efendinin Aşığı Halk Ozanı Sıdkî Baba Hayatı ve Şiirleri (1865-1928)*, Ankara: Kadioğlu Matbaası.
- İVGİN, H. (1976), *Âşık Sıtkı (Pervane)*, Ankara: Emel Matbaacılık.